

॥ श्रीः ॥

चौखम्बा सुरभारती ग्रन्थमाला

81

श्रीकेदारभट्टविरचितः

वृत्तरत्नाकरः

‘चन्द्रिका’-संस्कृत-हिन्दीव्याख्योपेतः

व्याख्याकारः

आचार्य बलदेव उपाध्याय

भूमिकालेखकः

डॉ० ब्रह्मानन्द त्रिपाठी

चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन
वाराणसी

THE
CHAUKHAMBHA SURBHARATI GRANTHAMALA

81
❁❁❁

VR̥TTARATNĀKARA

OF
ŚRĪ KEDĀRA BHATṬA

Edited with
'Chandrika' Sanskrit & Hindi Commentaries

By
Acharya Baladev Upadhyay

Introduction by
Dr. Brahmanand Tripathi

CHAUKHAMBHA SURBHARATI PRAKASHAN
VARANASI

विषयानुक्रमणिका

प्रथमोऽध्यायः	पृष्ठ	वैतालीयप्रकरण	पृष्ठ
मङ्गलाचरण	१	वैतालीय	२७
ग्रन्थकृत्परिचय	२	ओपच्छन्दसिक	२८
ग्रन्थप्रतिज्ञा	३	आपातलिका	२९
गणलक्षण	४	दक्षिणान्तिका	३०
लघुगुरुलक्षण	७	उदीच्यवृत्ति	३०
उदाहरण	९	प्राच्यवृत्ति	३१
पारिभाषिकशब्द	१०	प्रवृत्तक	३२
समवृत्त	११	अपरान्तिका	३२
अर्धसमवृत्त	१२	चारुहासिनी	३३
विषमवृत्त	१२	वक्त्रप्रकरण	
समच्छन्द दण्डक और गाथा	१२	वक्त्र	३४
द्वितीयोऽध्यायः		पथ्यावक्त्र	३४
मात्रावृत्ताधिकार		विपरीतपथ्यावक्त्र	३५
आर्या	१६	चपलावक्त्र	३६
पथ्या	२०	युग्मविपुला	३६
विपुला	२०	भविपुला	३७
चपला	२१	रविपुला	३८
मुखचपला	२२	नविपुला	३८
जघनचपला	२२	तविपुला	३९
गीति	२४	मात्रासमकप्रकरण	
उपगीति	२५	अचलधृति	३९
उद्गीति	२५	मात्रासमक	४०
आर्यागीति	२६	विश्लोक	४०
		वानवासिका	४१

विद्यावृत्तम्	४९	विष्णुमाता	४९
उपविद्यावृत्तम्	४९	वायव्यक	४९
पादाकुलक	४९	हस्तवत्	४९
शिखा	४९	समाधिका	४९
कन्या	४९	प्रमाधिका	४९
अनङ्गकीडा	४७	(१) वृत्ती—	
हविरा	४८	हलमुक्ती	४९
		भुजगशिशुमुता	४९
तृतीयोऽध्यायः		(१०) वृत्ति—	
समवृत्तप्रकरण		शुद्धविराट्	५०
(१) उक्त—		पणवनामक	५०
धी	४९	मयूरसारिणी	५१
(२) व्युत्पत्ता—		हर्मवती	५१
स्त्री	४९	मत्ता	५२
(३) मध्या—		मनोरमा	५२
नारी	४९	उपस्थिता	५२
मृषी	५०	(११) त्रिष्टुप्—	
(४) प्रतिष्ठा—		इन्द्रवज्रा	५३
कन्या	५०	उपेन्द्रवज्रा	५४
(५) सुप्रतिष्ठा—		उपजाति	५४
पंक्ति	५१	सुमुक्ती	५७
(६) गायत्री—		दोषक	५७
तनुमध्या	५१	शालिनी	५८
शशिवदना	५१	वातोमी	५९
विद्युल्लेखा	५२	धी	७०
वसुमती	५२	भ्रमरविलसित	७०
(७) उज्जिम्—		रथोद्धता	७१
मदलेखा	५३	स्वागता	७२
(८) अनुष्टुप्—		वृन्ता	७३
चित्रपदा	५३		

भद्रिका	७४
श्येनिका	७४
मौक्तिकमाला	७५
उपस्थित	७५

(१२) जयती—

चन्द्रवर्त्म	७५
वंशस्थ	७६
इन्द्रवंशा	७८
तोटक	७८
द्रुतविलम्बित	७९
पुट	८१
प्रमुदितवदना	८१
कुसुमविचित्रा	८२
जलोद्धतगति	८२
मौक्तिकदाम	८३
भुजङ्गप्रयात	८३
स्रग्विणी	८४
प्रियम्बदा	८४
मणिमाला	८५
ललिता	८५
प्रमिताक्षरा	८६
महितोज्ज्वला	८६
वैश्वदेवी	८६
जलधरमाला	८७
नवमाला	८७
प्रभा	८८
मालती	८८
पञ्चवामर	८९
अभिनवतामरस	८९

(१३) अतिजयती—

क्षमा	८९
प्रहृणिणी	९०
अतिरुचिरा	९१
मत्तमयूर	९२
उपस्थित	९२
मञ्जुभाषिणी	९२
चन्द्रिका	९३

(१४) शङ्खवरी—

असम्बाधा	९४
अपराजिता	९४
प्रहरणकलिता	९५
बसन्ततिलका	९५
इन्दुवदना	९८
अलोला	९८

(१५) अतिशङ्खवरी—

शशिकला	९९
स्रक् या माला	१००
मणिगुणनिकर	१००
मालिनी	१००
प्रभद्रक	१०५
एला	१०५
चन्द्रलेखा	१०६

(१६) अष्टि—

ऋषभगजविलसित	१०६
वाणिनी	१०७

(१७) अत्यष्टि—

शिखरिणी	१०७
पृथ्वी	११०
वंशपत्रपतित	११२
हरिणी	११२
मन्दाक्रान्ता	११४

नकुण्डक	११७
कोकिलक	११८
(१८) वृत्ति—	
कुसुमलतावेल्लिता	११८
(१९) अतिवृत्ति—	
शार्दूलविक्रीडित	११९
(२०) कृति—	
सुवदना	१२३
वृत्त	१२४
(२१) प्रकृति—	
स्रग्धरा	१२५
(२२) आकृति—	
भद्रक	१२८
(२३) विकृति—	
अश्वललित	१२९
मत्ताक्रीडा	१२९
(२४) सङ्कृति—	
तन्वी	१३०
(२५) अतिवृत्ति—	
क्रौञ्चपदा	१३०
(२६) उत्कृति—	
भुजङ्गविजृम्भित	१३१
अपवाहक	१३१
चण्डवृष्टिप्रपात	१३२
दण्डक	१३२
प्रचितकदण्डक	१३३

चतुर्थोऽध्यायः

अर्धसमवृत्तप्रकरण

उपचित्रा	१३४
द्रुतमध्या	१३५
वेगवती	१३५

भद्रविराट्	१३१
केतुमती	१३६
आख्यानकी	१३६
विपरीताख्यानकी	१३७
हरिणप्लुता	१३७
अपरवक्त्र	१३८
पुष्पिताग्रा	१३८
यवमती	१३९

पञ्चमोऽध्यायः

विषमवृत्तप्रकरण

पदचतुर्ध्व	१४०
आपीड	१४०
कलिका	१४१
लवली	१४२
अमृतधारा	१४२
उदगता	१४३
सौरभक	१४४
ललित	१४५
उपस्थितप्रचुपित	१४६
वर्धमान	१४७
शुद्धविराडर्धभ	१४८
गाथा	१४९

षष्ठोऽध्यायः

(प्रत्यय)

प्रस्तार	१५५
नष्ट	१५५
उद्दिष्ट	१५६
एकद्वयादिलगक्रिया	१५८
संख्या	१५९
अष्टवयोग	१६०